

บทที่ 2

ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และวิธีการศึกษา

1. ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

1.1 ทฤษฎีและแนวความคิดในการจัดประเภทหรือจัดลำดับความสำคัญของชุมชน
ด้วยเหตุที่ชุมชนเป็นหัวข้อที่นักวิชาการจากหลายสาขาวิชาให้ความสนใจ เช่น นักภูมิศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักรัฐศาสตร์ หรือนักเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้น ในปัจจุบันจึงมีการศึกษาเรื่องชุมชนกันอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะศึกษาสิ่งใดอย่างมีหลักการ นั้น มักจะเริ่มด้วยการแบ่งสิ่งหรือปรากฏการณ์นั้นออกเป็นประเภทหรือเป็นกลุ่มเสียก่อน โดยที่ในแต่ละกลุ่มมีความคล้ายกันมากที่สุด โดยใช้มาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องตัดสิน สำหรับการศึกษารวมชนก็เช่นเดียวกัน ได้มีความพยายามที่จะจับกลุ่มชุมชนเป็นกลุ่ม ๆ ที่แตกต่างกันไป เพื่อที่จะให้เห็นลำดับศักดิ์ (Hierarchy) ของชุมชนได้อย่างชัดเจน

ลำดับศักดิ์ของชุมชนหมายถึงการที่ชุมชนขนาดต่าง ๆ กัน มีหน้าที่และกิจการเฉพาะอย่าง (Function) หรือการค้าและบริการที่สลับกันไป โดยที่ชุมชนที่อยู่ในลำดับศักดิ์สูงกว่าจะมีบริการและสินค้าทุกอย่างของชุมชนในลำดับรอง ๆ ลงไป บวกกับบริการและสินค้าบางอย่างที่หาไม่ได้ในชุมชนขนาดรอง ทั้งนี้เพราะบริการและสินค้าพิเศษเหล่านี้จะต้องมีประชาชนอย่างน้อยที่สุดจำนวนหนึ่ง ที่จะสนับสนุนเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมอยู่ได้โดยไม่ขาดทุน จำนวนประชาชนของชุมชนรอง ๆ มีไม่พอที่จะอุดหนุนกิจกรรมดังกล่าว กิจกรรมพิเศษเหล่านี้จึงไม่สามารถตั้งอยู่ได้ ณ ชุมชนเมืองขนาดรอง ๆ เหล่านั้น กิจกรรมเหล่านี้อาจเป็นสินค้าและบริการที่นาน ๆ ประชาชนจึงจะซื้อหรือใช้บริการครั้งหนึ่ง เช่น สินค้าประเภทเฟอร์นิเจอร์ เครื่องประดับ หรือบริการประเภทโรงพยาบาล โรงภาพยนตร์ชั้นหนึ่ง เป็นต้น

ลำดับศักดิ์นั้นอาจเปรียบได้กับปิรามิด (Pyramid) ที่มียอดเล็ก ฐานกว้าง ทั้งนี้เพราะในลำดับศักดิ์ของชุมชนจะมีชุมชนเล็ก ๆ ที่ให้บริการที่จำเป็นทั่ว ๆ ไปแก่ประชาชนของตน

(เช่น มีร้านขายของชำ) และจะมีชุมชนประเภทนี้มากที่สุด ซึ่งเทียบได้กับฐานของปิรามิด ซึ่งเป็นที่ที่กว้างที่สุด ยิ่งขนาดของชุมชนใหญ่ขึ้น จำนวนชุมชนก็จะค่อย ๆ ลดลง และจะมีชุมชนที่ใหญ่ที่สุดอยู่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น คือ ที่ยอดของปิรามิด ซึ่งจะรวมเอาบริการและกิจกรรมทุกชนิดของชุมชนรอง ๆ ไว้ บวกกับกิจกรรมพิเศษที่หาไม่ได้ในชุมชนรองเลย หากประชาชนประสงค์ใช้บริการดังกล่าวก็ต้องมาที่เมืองใหญ่ที่สุดนี้

ในสมัยแรก ๆ ได้มีการจัดแบ่งชุมชนออกเป็นหมวดหมู่ โดยดูจากขนาดและหน้าที่ต่าง ๆ ของชุมชนแต่ละแห่งบ้าง คุกคามอาชีพหลัก (Function) ของชุมชนเมืองบ้าง ยกตัวอย่างเช่น Smaile นักภูมิศาสตร์ชาวอังกฤษได้กำหนดว่า เมือง (Town) นั้น จะต้องเป็นชุมชนที่มีขนาดอย่างน้อย 3 แห่ง มีร้านสรรพสินค้าทั่ว ๆ ไป 1 แห่ง มีโรงเรียนประถมศึกษา โรงพยาบาล โรงภาพยนตร์ และหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ หากชุมชนดังกล่าวมีบริการเหล่านี้ไม่ครบก็ถือว่าเป็นเพียงกิ่งเมือง (Sub-town) หรือเป็นเพียงหมู่บ้านของชุมชนเมือง (Urban Villages) ส่วนชุมชนนคร (City) นั้น จะมีบริการทุกชนิดที่เมืองมีอยู่ และยังมีสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากที่เมืองมีอยู่แล้วอีกด้วย กล่าวคือ นครจะมีห้างสรรพสินค้าหลายแห่ง มีหนังสือพิมพ์ฉบับเย็นและมีโรงพยาบาลเฉพาะโรค ส่วนนครใหญ่ (Major city) จะมีสิ่งทีนครธรรมดาไม่มี เช่น สำนักงานใหญ่ส่วนภูมิภาคของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชน นอกจากนี้อาจจะมีวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค และมีหนังสือพิมพ์ประจำวันฉบับเช้าด้วย

การแบ่งประเภทของเมืองตามขนาดหรือกฎการเรียงลำดับตามขนาดของเมือง

(Rank - Size Rule)

กฎการเรียงลำดับชั้นตามขนาดของเมือง เป็นกฎที่ตั้งขึ้นมาหลังจากที่ได้มีการสังเกตการกระจายเมืองต่าง ๆ ตามขนาดของประชากร แล้วพบลักษณะคล้าย ๆ กันเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กัน ดังนั้น กฎนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นกฎที่ได้จากการสังเกตการณ์ (Empirical rule)

กฎนี้มีสาระสำคัญว่าเมืองทุก ๆ เมืองสามารถนำมาเรียงลำดับตามขนาดของประชากรได้ ประชากรของเมืองอันดับที่ r^{th} จะเป็น $1/r^{\text{th}}$ ของขนาดของเมืองที่ใหญ่ที่สุด เช่น เมืองที่มีขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 2 จะมีประชากรเป็นครึ่งหนึ่งของเมืองที่ใหญ่ที่สุด เมืองที่มีขนาดใหญ่ในลำดับที่ 3 จะมีประชากรเป็น $\frac{1}{3}$ ของเมืองที่ใหญ่ที่สุด เมืองที่มีขนาดใหญ่ในลำดับที่ 4 จะมีประชากรเป็น $\frac{1}{4}$ ของเมืองที่ใหญ่ที่สุด เป็นดังนี้ไปตามลำดับ ซึ่ง Zipf ได้เขียนไว้ในรูปสมการคณิตศาสตร์ดังนี้

$$(r)(P_r^q) = k$$

เมื่อ r เป็นลำดับ (rank) ของเมืองเมืองหนึ่งในระบบเมืองที่มีเมืองต่าง ๆ ในระบบเรียงกันตามขนาดของประชากร

P_r เป็นขนาดของประชากรของเมืองเมืองนั้น
 q และ k เป็นค่าคงที่

เมื่อ q มีค่าเป็น 1 ค่าของ k จะเท่ากับขนาดของประชากรของเมืองที่ใหญ่ที่สุด หรือในระบบเมือง และสมการจะอยู่ในรูปดังต่อไปนี้

$$(r)(P_r) = P_1$$

หรือ $P_r = P_1/r$

ตัวอย่างเช่นในปี ค.ศ. 1960 นครนิวยอร์กมีประชากรมากที่สุดในสหรัฐอเมริกา คือ มี 10.7 ล้านคน ในขณะที่เมืองดีทรอยต์ซึ่งเป็นเมืองใหญ่อันดับ 5 มีประชากร 3.8 ล้านคน ซึ่งตามกฎการเรียงลำดับตามขนาดของเมืองแล้ว เราจะคำนวณได้ว่าดีทรอยต์ควรมีประชากร 2.1 ล้านคนเท่านั้น ความแตกต่างระหว่างประชากรที่คาดไว้กับจำนวนประชากรที่มีอยู่จริงนั้น เกิดขึ้นเพราะว่าค่าของ q ในสมการไม่เท่ากับ 1 ดังที่สมมติไว้ ดังนั้นแม้ว่าการกระจายของเมืองตามกฎของการจัดลำดับเมืองจะเป็นรูปเส้นตรงสำหรับในหลาย ๆ ประเทศก็ตาม แต่ในอีกหลาย ๆ ประเทศก็ไม่เป็นไปตามกฎที่ตั้งไว้

การที่ขนาดของเมืองจริง ๆ ต่างไปจากขนาดที่คำนวณได้ตามสูตรนั้น ทำให้มีผู้พยายามที่จะสอบสวนหาค่าอธิบายกันมากกว่าในสถานการณ์ใด กฎนี้จึงจะเป็นจริง Zipf ให้ความเห็นว่ากฎดังกล่าวจะเป็นจริง ก็แค่เฉพาะในภูมิภาคที่มีลักษณะสมบูรณ์ คือ เป็นที่ที่พึ่งตนเองได้ มีการติดต่อคมนาคมระหว่างส่วนต่าง ๆ ในภูมิภาคนั้น ๆ ใคอย่างสะดวกทั่วถึง และมีความสัมพันธ์ระหว่างที่ต่าง ๆ ภายในภูมิภาคมากที่สุด ในขณะที่ความสัมพันธ์กับที่อื่น ๆ ภายนอกภูมิภาคมีน้อยมาก หรืออาจจะกล่าวได้ว่าภูมิภาคนั้น ๆ มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถพึ่งพาตัวเองได้มากที่สุด มิได้เป็นส่วนประกอบของภูมิภาคอื่น ๆ ดังนั้น กฎนี้จึงใช้ไม่ได้สำหรับรัฐแต่ละรัฐ หรือจังหวัดแต่ละจังหวัด แต่อาจจะเป็นจริงสำหรับประเทศทั้งประเทศ เป็นต้น

1.2 ทฤษฎีการพัฒนาท้องถิ่นตามลำดับขั้น และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างท้องถิ่นหรือพื้นที่ ในปัจจุบันในประเทศต่าง ๆ นั้น ได้เกิดปรากฏการณ์ของความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาค หรือระหว่างท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศขึ้น ความไม่เสมอภาค (Disparity) ระหว่างพื้นที่นี้ได้เป็นแรงกระตุ้นให้นักเศรษฐศาสตร์หลายคน พยายามหาค่าอธิบายถึงกลไกของการพัฒนาท้องถิ่น โดยเน้นหนักถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างท้องถิ่นนั้นกับท้องถิ่นอื่นที่อยู่รอบนอก ในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญนอกเหนือจากปัจจัยภายในท้องถิ่น คำอธิบายหรือแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ในเรื่องนี้ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้ คือ

Douglas C. North ¹ ได้บรรยายถึงขั้นตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นต่าง ๆ ตามที่เคยปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ ซึ่งจัดว่าเป็นกระบวนการตามธรรมชาติ คือ ถ้าปล่อยให้กลไกทางเศรษฐกิจทำงานตามปกติของมันแล้ว จะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

---

¹ Douglas C. North, "Location Theory and Regional Economic Growth" in John Friedman and William Alonso (eds.) Regional Policy: Readings in Theory and Application, (MIT Press, 1975) pp. 333-342.

ในขั้นแรกเศรษฐกิจของท้องถิ่นทั้งหลายมักจะเป็นแบบเลี้ยงตัวเอง (Self-sufficient Subsistence Economy) ที่ทำการเพาะปลูกเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน มีการติดต่อค้าขายกับท้องถิ่นอื่นเพียงเล็กน้อย และประเภทของพืชผลที่ปลูกหรือกิจกรรมที่ประกอบเป็นอาชีพจะถูกกำหนดขึ้นโดยลักษณะของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั่นเอง

ในขั้นต่อมาเมื่อมีการติดต่อค้าขายกับท้องถิ่นอื่นมากขึ้น โครงสร้างทางเศรษฐกิจจะเปลี่ยนไป มีแนวโน้มที่ท้องถิ่นนั้นจะกลายเป็นผู้ผลิตเฉพาะอย่าง (Specialization) ตามลักษณะของความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ทางเศรษฐกิจ ผลของการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจจะทำให้เกิดมีกลุ่มชนที่มีอาชีพใหม่ ๆ ขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพหัตถกรรม แต่ก็ยังอาศัยการผลิตภาคเกษตรเป็นแหล่งวัตถุดิบที่จะสนับสนุนหัตถกรรมนั้น ซึ่งหัตถกรรมนี้จะเป็นรากฐานในการที่จะพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ต่อไป

ต่อมาเมื่อมีการค้าขายกับภูมิภาคอื่น ๆ มากขึ้น โครงสร้างของการผลิตภาคการเกษตรก็จะเปลี่ยนไปด้วย คือ จะมีการปลูกพืชชนิดใหม่หรือเลิกปลูกพืชบางชนิด ตลอดจนมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าเกิดขึ้น ซึ่งถูกกำหนดขึ้นโดยอุปสงค์จากผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น ซึ่งมีรสนิยมเปลี่ยนไปตามระดับรายได้ที่สูงขึ้น

ต่อมาเมื่อประชากรในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นและการขยายการผลิตเริ่มประสบกับอุปสรรคจากผลของกฎ Diminishing Returns ท้องดินนั้นจะเริ่มรู้สึกถึงความจำเป็นที่ต้องปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเสียใหม่ให้มีกิจการผลิตสิ่งของชนิดใหม่ขึ้น ซึ่งตามปกติแล้วมักจะเป็นอุตสาหกรรมที่อาศัยผลผลิตจากภาคเกษตรเป็นวัตถุดิบ เช่น อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร อุตสาหกรรมผลิตเส้นใยและสิ่งทอ เป็นต้น

ขั้นสุดท้ายของการพัฒนาท้องถิ่นนั้น ก็คือ เมื่อท้องถิ่นนั้นกลายเป็นแหล่งผลิตอุตสาหกรรมบริการ หรืออุตสาหกรรมภาคตติยภูมิ (Tertiary Industries) ส่งออกไปยังท้องถิ่นที่ค่อนพัฒนามากกว่า และเป็นแหล่งเงินทุน วิทยาการ และคนงานฝีมือที่ท้องถิ่นที่ล้าหลังจะได้รับผลประโยชน์

ตามความคิดของ North นั้น ทองถิ่นต่าง ๆ จะเจริญก้าวหน้าไปด้วยกัน แต่จะช้าเร็วไม่เท่ากัน ทองถิ่นที่เจริญไปเร็วกว่า จะเป็นฝ่ายช่วยสนับสนุนทองถิ่นที่ล่าหลัง และมีกลไกเชื่อมโยงที่สำคัญ คือ การค้าขายระหว่างทองถิ่น การถ่ายทอดวิทยาการ **เงินทุน** และ คนงานฝีมือระหว่างทองถิ่นจากฝ่ายที่เจริญก้าวหน้าแล้ว ไปสู่ฝ่ายที่ยังล่าหลัง

Albert O. Hirschman ¹ กล่าวว่า ในระหว่างที่ทองถิ่นต่าง ๆ หรือ ประเทศต่าง ๆ มีการพัฒนาเศรษฐกิจไปพร้อม ๆ กันนั้น จะมีความเหลื่อมล้ำระหว่างทองถิ่น หรือระหว่างประเทศเกิดขึ้นจนเราอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นเป็นปกติ คือ ถ้าเราพิจารณาทองถิ่นต่าง ๆ แล้ว จะพบว่า ไม่มีทองถิ่นไหนเลยที่มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกัน และแนวโน้มที่แต่ละภูมิภาคจะสนับสนุนกันอย่างรวดเร็วตามที่ Douglas C. North อธิบายไว้นั้นก็ไม่เป็นจริง

Hirschman อธิบายว่า ทองถิ่นพัฒนาและเจริญก้าวหน้าไปเร็วกว่าทองถิ่นอื่นจะ กลายเป็นศูนย์กลางของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Growth pole) และจะเจริญเติบโต รวดเร็วยิ่งขึ้นไปอีกจากผลพลอยได้ที่ให้คุณประโยชน์ (Externalities) เนื่องจากการ ประหยัดซึ่งเกิดจากการรวมตัวกัน (Economics of Agglomeration) และจากการมีกิจ การขนาดใหญ่ (Economies of Scale) การขยายตัวอย่างรวดเร็วของทองถิ่นนี้จะส่งผลกระทบ กระเทือนไปถึงทองถิ่นที่ยังล่าหลังหลายอย่าง บางอย่างก็ทำให้ทองถิ่นล่าหลังต้องล่าหลัง ยิ่งขึ้น แต่ผลบางอย่างก็จะให้ประโยชน์ ผลที่ให้ประโยชน์แก่ภูมิภาคล่าหลังนั้น Hirschman เรียกว่า Trickle down effect และผลที่ให้โทษทองถิ่นอื่นนั้น เรียกว่า Polarization effect ผลที่เป็นประโยชน์แก่ทองถิ่นล่าหลังที่สำคัญ ได้แก่ การที่ทองถิ่น ก้าวหน้าซื้อวัตถุดิบและอาหารจากทองถิ่นล่าหลังและการลงทุนขยายกิจการในทองถิ่นล่าหลัง

---

¹ Albert O. Hirschman, "Interregional and International Transmission of Economic Growth", Ibid., pp. 139-144.

เพื่อสนองความต้องการจากท้องถิ่นก้าวหน้า ซึ่งผลที่เป็นประโยชน์แบบนี้จะเกิดขึ้นเสมอถ้าโครงสร้างทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นทั้งสองมีลักษณะที่ช่วยเสริมสร้างให้แก่กัน (Complementary) ซึ่งเกิดขึ้นมาน้อยเท่าไร ขึ้นอยู่กับว่าจะช่วยเสริมสร้างกันได้ขนาดไหน นอกจากนี้ท้องถิ่นที่ก้าวหน้าจะช่วยรับคนงานที่ว่างงานแอบแฝง (Disguised Unemployment) จากท้องถิ่นล้าหลังซึ่งจะช่วยยกระดับความสามารถในการผลิต (Productivity) ของคนที่ยังเหลืออยู่ ส่วนผลที่จะเป็นโทษแก่ท้องถิ่นล้าหลังประการหนึ่งก็คือ การค้าขายติดต่อกับท้องถิ่นที่เจริญกว่าที่สามารถผลิตสินค้าได้ในต้นทุนต่ำกว่า ทำให้กิจการผลิตกรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นล้าหลังต้องพ่ายแพ้เลิกเลิกกิจการไป ทำให้เศรษฐกิจในท้องถิ่นล้าหลังต้องซบเซา แม้ในกรณีที่สินค้าจากท้องถิ่นก้าวหน้ามีได้แข่งขันกับผลิตกรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นล้าหลังก็ตาม แต่ก็อาจทำให้ท้องถิ่นล้าหลังต้องเดือดร้อนได้เหมือนกัน ถ้าสินค้าอุตสาหกรรมชนิดนั้นผลิตขึ้นภายใต้การคุ้มครองกีดกันกำแพงภาษีจากรัฐบาลกลาง ก็จะทำให้เกิดปรากฏการณ์ประเภท Trade Diversion ขึ้น คือ ท้องถิ่นล้าหลังเคยซื้อสินค้าชนิดนี้จากต่างประเทศได้ในราคาต่ำ แต่ในขณะนี้จำเป็นต้องซื้อจากท้องถิ่นก้าวหน้าที่ผลิตขายในราคาสูงกว่าสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ แต่ผลที่เป็นโทษอีกประการหนึ่งที่รุนแรงและปรากฏให้เห็นกันบ่อย ๆ ก็คือ การอพยพของผู้มีวิชาการและคนงานฝีมือจากท้องถิ่นล้าหลังไปอยู่ในท้องถิ่นก้าวหน้า กล่าวคือ แทนที่ท้องถิ่นที่เจริญกว่าจะช่วยรับคนงานจากท้องถิ่นล้าหลัง แต่จะกลายเป็นว่าท้องถิ่นที่ก้าวหน้าได้ดึงเอาทรัพยากรที่มีค่าของท้องถิ่นล้าหลังไป

แต่อย่างไรก็ตาม Hirschman มีความเห็นว่า ในระยะยาวแล้ว ผลกระทบชนิดที่ให้คุณประโยชน์จะมีมากกว่าผลชนิดที่เป็นโทษ เพราะความเจริญที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นที่ก้าวหน้าจะช่วยยกระดับความเจริญในท้องถิ่นล้าหลังให้สูงขึ้นตามไปด้วย ถ้าท้องถิ่นก้าวหน้ายังคงอาศัยปัจจัยการผลิตจากท้องถิ่นล้าหลัง แต่ถ้ามีอุปสรรคเกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการที่กล่าวมานี้ ความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นประโยชน์อาจจะหยุดชะงักลง อุปสรรคที่มักเกิดขึ้นก็คือ วัตถุดิบที่ท้องถิ่นล้าหลังผลิตขายให้กับท้องถิ่นก้าวหน้า นั้น อาจจะมีอุปทานที่มีความยืดหยุ่นน้อย คือ การสนองตอบต่อการเพิ่มของอุปสงค์จากท้องถิ่นก้าวหน้า อาจจะไม่ออกมาในรูปของ

การขยายการผลิตอย่างกว้างขวาง แต่จะปรากฏออกมาในรูปของราคาที่สูงขึ้น ถ้าเกิดขึ้นอย่างรุนแรง ทองถิ่นที่ก้าวหน้าอาจเปลี่ยนแปลงข้อวัตุกิจและแหล่งคนงานเสียใหม่ ถ้าเป็นอย่างนี้เศรษฐกิจของทองถิ่นล่าหลังจะตกอยู่ในสภาพที่ยากจนกว่าเดิมก็ได้

Harvey Perloff และ Lowdon Wingo, Jr.¹ นักเศรษฐศาสตร์สองคน ได้อธิบายถึงกลไกภายในเศรษฐกิจของทองถิ่นที่ล่าหลังที่ช่วยให้ผลกระทบชนิดที่มีประโยชน์จากทองถิ่นก้าวหน้าแพร่ขยายต่อไปในทองถิ่นล่าหลัง ทั้งสองนี้กล่าวว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของทองถิ่นจะเริ่มขึ้นเมื่อทองถิ่นนั้นมีโอกาสผลิตสินค้าแล้วส่งออกไปขายในทองถิ่นอื่น ๆ ด้วยวิธีนี้ทองถิ่นดังกล่าวจะได้รับผลประโยชน์จากการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ ผลประโยชน์จากการผลิตเพื่อส่งออกมีทั้งทางตรงที่เกิดขึ้นในกิจการผลิตเพื่อส่งออก (Export Sector) นั้นเอง และผลต่อเนื่องที่เกิดจากความต้องการใช้ปัจจัยการผลิตในกิจการผลิตในกิจการส่งออกส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการเพิ่มของอุปสงค์สำหรับสินค้าและบริการสำหรับสนองความต้องการของผู้บริโภคที่มีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นส่วนที่ผลิตขึ้นสนองความต้องการภายในประเทศ (Internal sector)

Perloff และ Wingo กล่าวว่าผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นกับ Internal Sector นี้เองที่เป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของทองถิ่น คือ เป็นส่วนที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ภาคเศรษฐกิจ (Economic sector) ที่จูงจูงครบถ้วนและใกล้ชิดส่วนกันยิ่งขึ้น ซึ่งแต่ละภาคมีความสัมพันธ์กันในทางซึ่งช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายในทองถิ่นจะทวีขึ้นอีกเนื่องมาจากการประหยัดซึ่งเกิดจากการรวมตัวกัน (Economies of agglomeration) สำคัญสำคัญของกลไกการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวความคิดนี้ก็คือ การริเริ่มของกิจการผลิตเพื่อส่งออกมีหน้าที่เป็นหัวใจให้แรงกระตุ้นเท่านั้น แต่การพัฒนาเศรษฐกิจของทองถิ่นที่จะทำให้พึ่งตนเองได้ และ

¹ Harvey Perloff and Lowdon Wingo, Jr., "Natural Resource Endowment and Regional Economic Growth", Ibid., pp. 316-331.

ดำเนินติดต่อกันไปนั้นอยู่ที่การสนองตอบของ เศรษฐกิจของท้องถิ่นที่มีต่อแรงกระตุ้นในขั้นแรกที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและการขยายตัวของตลาดภายในท้องถิ่น และด้วยวิธีการเช่นนี้ท้องถิ่นที่ล่าหลังได้มีโอกาสผลิตสินค้าที่ตนเองถนัดแล้วส่งไปขายภายนอก ในที่สุดก็จะเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับท้องถิ่นที่เจริญแล้ว ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดอนาคตของท้องถิ่นล่าหลังก็คือ ท้องดินนั้นมีทรัพยากรธรรมชาติมากน้อยหรือมีค่าเพียงไร และท้องถิ่นนั้นมีโอกาสเข้าถึงตลาดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางระดับชาติและตลาดต่างประเทศสักเพียงไหน

John Friedman ¹ นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันอธิบายว่า จากความคิดที่ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นจะเกิดขึ้นจากการสนองตอบของท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ นั้น เราอาจจะเพิ่มตัวจักรกลอีกตัวหนึ่งนอกเหนือจากการสนองตอบที่มีลักษณะเป็นการซื้อขายกัน (Economic Transaction) ที่กล่าวถึงมาแล้ว คือ ผลพลอยได้ที่จะให้คู่ประโยชน์แก่ท้องถิ่น (Economic Externalities) ซึ่งส่วนหนึ่งก็คือการมีผู้ประกอบการเกิดขึ้น (Entrepreneurship Development) ซึ่งบุคคลประเภทนี้จะเป็นผู้ริเริ่มกิจการใหม่ ๆ ทำการลงทุนและรับภาระความเสี่ยงของธุรกิจ ซึ่งการที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ก็เนื่องมาจากบุคคลประเภทนี้ สำหรับเรื่องนี้ Friedman กล่าวว่า จำนวนผู้ประกอบการที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือชุมชนใดจะขึ้นอยู่กับขนาดของชุมชนนั้น คือ ในเมืองใหญ่จะมีผู้ประกอบการเกิดขึ้นเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าในเมืองเล็ก และการที่ท้องถิ่นหรือชุมชนที่ล่าหลังเริ่มเปลี่ยนสภาพจาก "เมืองเล็ก" ขึ้นเป็น "เมืองใหญ่" เมื่อมีการขยายการผลิตเพื่อส่งออกนั้น ก็จะทำให้สภาพแวดล้อมอำนวยให้มีผู้ประกอบการเกิดขึ้นในท้องถิ่นด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1) ในเมืองใหญ่จะมีความต้องการความคิดริเริ่มของนักประดิษฐ์มากกว่าในเมืองเล็ก เพราะในเมืองใหญ่มีปัญหาที่จะต้องแก้ไขมากกว่าในเมืองเล็ก เนื่องจากมีประชากร

¹ John Friedman, "The Spatial Organization of Power in the Development of Urban System", Ibid, pp. 267-281.

อยู่หนาแน่น มีการประกอบอาชีพตามความถนัด (Specialization) หลายสาขา และความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตภาคต่าง ๆ มีความซับซ้อนมากกว่าในเมืองเล็ก

2) เมืองใหญ่มีทรัพยากรเงินทุน วิทยาการ และการจัดองค์การธุรกิจที่จะให้ความสะดวกแก่ผู้ประกอบการมากกว่าเมืองเล็ก

3) คนในเมืองใหญ่มีใจกว้างพอที่จะรับความคิดและสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ มากกว่าคนในเมืองเล็ก

4) การติดต่อสื่อสารในเมืองใหญ่สะดวกกว่าในเมืองเล็ก

5) การทดลองนำเอาสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ หรือวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในทางปฏิบัติทำได้สะดวกในเมืองใหญ่ เพราะมีตลาดกว้างขวางเพียงพอที่จะหาลูกค้ามาอุดหนุนกิจกรรมใหม่นี้ได้

ตามความเห็นของ Friedman ก็คือ ความเป็นเมือง (Urbanization) เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่นนอกเหนือจากกลไกเศรษฐกิจทางด้านการผลิตและการซื้อขายตามที่กล่าวถึงมาแล้ว

อย่างไรก็ดี สำหรับในประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ผลประโยชน์ประเภท Trickle down ส่วนที่แพร่ขยายจากโรงงานจะไปถึงบริเวณล่างหลังจจริง ๆ นั้นยังจะขึ้นอยู่กับลักษณะทางโครงสร้างทางการเกษตร (Agrarian structure) ของท้องถิ่นนั้นด้วย ซึ่งปัจจัยส่วนนี้จะเป็นตัวกำหนดขอบเขตของการแพร่ขยายของวิทยาการในการเกษตรเป็นที่เชื่อกันว่า ถ้าในท้องถิ่นนั้นที่ดินส่วนใหญ่เป็นของเจ้าของที่ดินหรือมีนายทุนเงินกู้ที่มีอิทธิพล ซึ่งภายใต้โครงสร้างแบบนี้ มูลค่าของส่วนเกินจากการเกษตร (Agricultural Surplus) จะตกอยู่ในมือของบุคคลซึ่งมิได้เป็นเกษตรกรและไม่มีความสนใจที่จะนำไปลงทุนต่อไปในการเกษตร การแพร่ขยายของวิทยาการในการเกษตรที่ได้รับเข้ามาใหม่จากภายนอกจะไม่เป็นไปอย่างกว้างขวาง

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการศึกษาหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดลำดับศักยภาพของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนหรือพื้นที่นั้น ได้มีนักวิชาการทำการศึกษาและวิจัยไว้มากพอสมควร ซึ่งที่น่าสนใจนั้น มีดังนี้

Carvalho ¹ ได้จัดลำดับศักยภาพของชุมชนในภาคกลางของเคนยา โดยใช้เกณฑ์ในการจัดลำดับจากประเภทกิจกรรม และสาธารณูปโภคสาธารณูปการในชุมชน ซึ่งได้แก่ ระเบียบการบริหารชุมชน บริการด้านสังคม การคมนาคมขนส่ง การค้า อุตสาหกรรม และพลังงาน แล้วในคะแนนกิจกรรมแต่ละประเภทตามระดับความเป็นย่านกลาง (Degree of Centrality) เมื่อรวมคะแนนของชุมชนแต่ละแห่ง ชุมชนที่มีคะแนนสูงจะมีลำดับศักยภาพสูง หมายความว่ามีความเป็นศูนย์กลางสูง และมีเขตอิทธิพล (Sphere of Influence) กว้างมาก Carvalho แบ่งชุมชนออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) Urban Centers เป็นชุมชนที่จะบริการประชากรจำนวน 70,000 ถึง 15,000 คน เป็นศูนย์กลางการบริหาร การค้า มีสาธารณูปโภคครบถ้วนและเป็นจุดศูนย์กลางของการคมนาคมขนส่ง

2) Rural Centers ซึ่งบริการประชากรจำนวน 30,000-40,000 คน มีการบริหารท้องถิ่น บริการไปรษณีย์ ศาลท้องถิ่น โรงเรียนมัธยม และเป็นจุดศูนย์กลางของการขนส่งภายในท้องถิ่น

3) Market Centers บริการประชากร 8,000-10,000 คน ไม่มีหน้าที่ทางการบริหาร มีการค้าปลีกและระบบตลาดแบบแลกเปลี่ยนของ (Barter System) โรงเรียนมัธยมและศูนย์อนามัย

---

¹ M.E.F.C. Carvalho, "Regional Physical Planning in Kenya: A Case Study, Ekistics, Vol.27, No161, (April 1969), pp. 232-237.

4) Local Centers บริการประชาชน 4,000 คน บริการเฉพาะท้องถิ่น
 ของคน มีร้านค้าน้อยแห่ง มีโรงเรียนประถมศึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ จิระกุล¹ ได้ทำการวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขต
 พื้นที่เฉพาะและระบบชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาประกอบการวางแผนพัฒนาประ-
 เทศ โดยได้วิเคราะห์ถึงปัญหาการกระจายประชากรและผลผลิต ปัญหาการใช้ทรัพยากร
 ที่ดิน ปัญหาการกระจายตัวของเมือง "ศูนย์กลางการพัฒนา" และได้กำหนดหัวข้อบ่งชี้การ
 พัฒนาขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์ระดับและขนาดการพัฒนาภาคและจังหวัด แล้วใช้วิธี Scalogram
 คัดเลือกหัวข้อบ่งชี้การพัฒนานั้น ผลการวิจัยในระดับภูมิภาค พ.ศ. 2521 พบว่า ภาคกลาง
 (ไม่รวม กทม.) มีระดับการพัฒนาสูงที่สุดเท่ากับ 13.356 รองลงไปได้แก่ ภาคตะวันตก
 ภาคตะวันออก ภาคใต้ ภาคเหนือตอนล่าง ภาคเหนือตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 มีระดับการพัฒนาเท่ากับ 10.266, 9.411, 7.833, 4.826, 4.745, 2.977
 ตามลำดับ ส่วนการวิเคราะห์ระดับการพัฒนาจังหวัดเปรียบเทียบกับทั่วประเทศ (ไม่รวม กทม.)
 นั้น ปรากฏว่าจังหวัดสมุทรปราการมีระดับการพัฒนาสูงที่สุดเท่ากับ 42.642 ส่วนจังหวัด
 ศรีสะเกษมีระดับการพัฒนาต่ำที่สุดเท่ากับ 1.512 ต่อจากนั้นได้วิเคราะห์รูปแบบและความ
 สัมพันธ์ของการพัฒนาพื้นที่ โดยนำผลของการวิเคราะห์ทางด้านระดับและขนาดมาวิเคราะห์
 เพิ่มเติมหาความสัมพันธ์ในที่ตั้ง โดยตั้งข้อสมมติฐานขึ้นว่า การแพร่กระจายความเจริญจะ
 เกิดขึ้นเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน อิทธิพลของพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาสูงกว่าย่อมถ่ายทอดให้กับพื้นที่
 ข้างเคียงที่มีระดับการพัฒนาต่ำกว่า ผลการวิจัยได้เมืองศูนย์กลางในภาคต่าง ๆ ซึ่งมีความ
 สำคัญต่อการพัฒนา กล่าวคือ ภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ ภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่
 พิษณุโลก นครสวรรค์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี
 อุบลราชธานี และนครพนม ส่วนภาคกลางเมืองศูนย์กลางที่สำคัญนอกจากกรุงเทพมหานคร

¹เกียรติ จิระกุล, รศ.ดร., การวิเคราะห์เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่เฉพาะและระบบชุมชน, โครงการวิจัยสาขาการวางแผนภาคเพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาประกอบการวางแผนพัฒนาประเทศ (ภาควิชาผังเมืองจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2524.

ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาประเทศแล้ว ก็มีเมืองสระบุรี กับสิงห์บุรี ตอนเหนือของภาค ภาคตะวันตกเมืองศูนย์กลางที่สำคัญได้แก่ นครปฐม สมุทรสาคร และกาญจนบุรี ภาคตะวันออก ได้แก่ ชลบุรี ส่วนภาคใต้เมืองศูนย์กลางที่สำคัญในด้านการก่อตัวของการพัฒนา ได้แก่ สงขลา-หาดใหญ่ ตรัง สุราษฎร์ธานี และภูเก็ต

ศุทธิณี คนตรี¹ ได้ศึกษาลำดับความสำคัญของเทศบาลในภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า เทศบาลที่มีความสำคัญมากที่สุดของภาคเหนือ คือ เทศบาลนครเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญในทุก ๆ ด้าน คือ เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางบก การค้าและบริการ อุตสาหกรรม การศึกษาและสาธารณสุขของภาค เป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญในระดับเมืองหลักของภาคเหนือ และมีเทศบาลเมืองพิษณุโลก เทศบาลเมืองนครสวรรค์และเทศบาลเมืองลำปาง เป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญในด้านต่าง ๆ รองลงมา

ส่วนเทศบาลที่มีความสำคัญน้อยที่สุดของภาคเหนือ คือ เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นศูนย์กลางที่มีความสำคัญเฉพาะในท้องถิ่น มีความสำคัญต่ำกว่าเทศบาลอื่น ๆ ในทุก ๆ ด้าน เพราะมีข้อเสียเปรียบในด้านที่ตั้ง ซึ่งอยู่ในเขตภูเขาสูงและอยู่ห่างไกลจากเทศบาลอื่น ไม่สะดวกในการติดต่อ มีพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งเป็นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเทศบาลในภาคเหนืออยู่อย่างจำกัด จึงมีภาวะทางเศรษฐกิจและประชากร ตลอดจนฐานสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่ำมาก เทศบาลที่มีความสำคัญในระดับต่ำอื่น ๆ คือ เทศบาลตำบลศรีพนมมาศ เทศบาลเมืองบางมูลนาก และเทศบาลเมืองชุมแสง เทศบาลที่มีความสำคัญต่ำเหล่านี้อยู่ห่างไกลจากเทศบาลที่มีความสำคัญสูงในทางสาธารณูปการและทางเศรษฐกิจอย่างมาก เช่น เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน อยู่ในอิทธิพลของเทศบาลนครเชียงใหม่ เทศบาลตำบลศรีพนมมาศอยู่ในอิทธิพลของเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ เทศบาลเมืองบางมูลนากและเทศบาลเมืองชุมแสงอยู่ในอิทธิพลของเทศบาลเมืองนครสวรรค์ เป็นต้น

---

¹ ศุทธิณี คนตรี, การศึกษาลำดับความสำคัญของเทศบาลในภาคเหนือ, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท เมืองมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ส่วนบทบาทหน้าที่ของเทศบาลในภาคเหนือ นอกจากทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองของจังหวัดหรืออำเภอ ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางที่ให้บริการทางสาธารณสุข โภชนาการ สาธารณูปการ สินค้าและบริการที่สำคัญของพื้นที่ โดยมีระดับการบริการที่แตกต่างกันตามความสำคัญ เช่น ให้บริการสินค้าตั้งแต่สินค้าสำหรับชีวิตประจำวัน สินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ไปจนถึงสินค้านาระดับสูง สินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ควดย

ภานุพันธ์ ชัยรัต² ได้ศึกษาเพื่อหาศักยภาพของอำเภอพื้นที่เป้าหมายในภาคเหนือตอนบนที่มีต่อการพัฒนาชนบท เพื่อเป็นการเชื่อมโยงนโยบายการกำหนดพื้นที่เพื่อการพัฒนาชนบท ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 จำนวน 47 อำเภอ ใน 8 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน เชียงราย และพะเยาลงสู่พื้นที่เพื่อเป็นแนวทางการวางแผนและจัดทำโครงการพัฒนาชนบทในระยะยาว โดยวิเคราะห์จากตัวแปรที่เป็นปัจจัยพื้นฐานทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาพื้นที่ชนบทในภาคเหนือตอนบน จำนวน 21 ตัวแปร โดยใช้วิธีการทางสถิติที่เรียกว่า วิธีวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor Analysis Methods)

จากการวิจัย พบว่า ตัวแปรที่มีความสำคัญในอำเภอพื้นที่เป้าหมายในภาคเหนือตอนบน คือ ตัวแปรทางด้านกายภาพ ได้แก่ เนื้อที่ต่อครองเพื่อการเกษตรกรรม เนื้อที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรกรรม เนื้อที่ต่อครองที่เกษตรกรเป็นเจ้าของ เนื้อที่เพาะปลูกข้าว ตัวแปรทั้ง 4 ตัวนี้ นอกจากเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรแล้วยังเป็นปัจจัยที่สำคัญทางเศรษฐกิจอีกด้วย จากโครงสร้างทางเศรษฐกิจของอำเภอพื้นที่เป้าหมายในภาคเหนือตอนบนซึ่งผูกพันกับสาขาการเกษตร ตัวแปรดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของอำเภอพื้นที่เป้าหมายที่มีต่อการเพิ่มผลผลิตเพื่อก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่นั้น ๆ และเมื่อนำผลการวิจัยวิเคราะห์กับสภาพพื้นที่ของอำเภอเป้าหมายแล้ว พบว่าตัวแปรทางด้านกายภาพมีความเกี่ยวเนื่องกับลักษณะภูมิศาสตร์และทรัพยากรของพื้นที่ที่แตกต่างกัน

² ภานุพันธ์ ชัยรัต, ศักยภาพของอำเภอพื้นที่เป้าหมายในภาคเหนือตอนบนต่อการพัฒนาชนบท, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท เมืองมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

ทำให้ภาคพันธบัตร สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาอำเภอพื้นที่เป้าหมายตามลักษณะที่แตกต่างกันเป็น 3 พื้นที่ คือ

- 1) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาทางการเกษตรดีมาก เป็นพื้นที่ที่จะสามารถพัฒนาการผลิตให้สูงขึ้นได้ ในระยะการวางแผน 2-5 ปี มีเงื่อนไขที่ดิน ระบบชลประทาน และดินมีสมรรถนะในระดับที่เหมาะสม อำเภอพื้นที่เป้าหมายในกลุ่มนี้ ได้แก่ อำเภอเทิง อำเภอเชียงคำ อำเภอฝาง อำเภอจุน แนวทางการพัฒนาในพื้นที่นี้ควรเน้นโครงการที่สนับสนุนการผลิตด้านการเกษตร
- 2) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาทางการเกษตรในอนาคต เป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถขยายตัวทางเศรษฐกิจได้ภายใน 5 ปี แต่มีแนวโน้มว่าจะเจริญในระยะยาว อำเภอพื้นที่เป้าหมายในกลุ่มนี้ ได้แก่ อำเภอเมืองน่าน อำเภอสอง อำเภอจอมทอง อำเภอแจ้ห่ม อำเภอสา อำเภอแม่ฮวย อำเภอแม่แตง อำเภอกอยสะเกิด อำเภอเวียงป่าเป้า อำเภอวังยี่ อำเภอพร้าว อำเภอเตุ อำเภอเชียงดาว อำเภอลอง อำเภอปัว อำเภอองาว อำเภอแม่สรวย อำเภอลี แนวทางการพัฒนาในพื้นที่นี้ การดำเนินโครงการพัฒนาการเกษตรในปัจจุบันยังไม่ควรทำ แต่ควรจะเริ่มโครงการบางอย่างที่ปูพื้นฐานสำหรับอนาคต เช่น โดยการวิจัย โครงการชลประทาน และโครงการคมนาคม
- 3) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาทางการเกษตรต่ำ เป็นพื้นที่ค่อนข้างล้าหลัง โอกาสที่จะพัฒนาการเกษตรมีน้อยมาก การพัฒนาชนบทด้านการเกษตรจะให้ผลตอบแทนต่ำมาก อำเภอพื้นที่เป้าหมายในกลุ่มนี้ ได้แก่ อำเภอวังเหนือ อำเภอปง อำเภอท่าวังผา อำเภอกอยเต่า อำเภอนาน้อย อำเภอสมปราช อำเภอเชียงกลาง อำเภอแม่สะเรียง อำเภอเสริมงาม อำเภอแม่ทา อำเภอฮอด อำเภอเชียงม่วน อำเภอแม่พริก อำเภอแม่แจ่ม กิ่งอำเภอแม่เม่า อำเภออมก๋อย อำเภอสะเมิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน กิ่งอำเภอบานหลวง อำเภอขุนยวม อำเภอทุ่งช้าง อำเภอป่า อำเภอแม่दान้อย กิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอแม่จริม แนวทางการพัฒนาในพื้นที่นี้ควรเน้นการอุตสาหกรรมบริการทางสังคม

3. วิธีการศึกษา (Methodology)

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้นอกจากจะใช้ทฤษฎีหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นแนวทางในการศึกษาแล้ว ยังจะใช้วิธีการศึกษาซึ่งอ้างอิงเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคและเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ เพื่อทำการวิเคราะห์ในเชิงประจักษ์อีกด้วย ซึ่งวิธีการศึกษานั้นมีดังต่อไปนี้

3.1 การใช้ค่า Location Quotient วิเคราะห์การส่งออกหรือนำเข้าของสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ระหว่างภูมิภาคและเมือง วิธีการทางเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคอย่างหนึ่งที่จะใช้ในการตรวจสอบว่า สาขา (Sector) เศรษฐกิจใดของเมือง ๆ หนึ่งจะเป็นสาขาที่ส่งสินค้าออก (Export) ไปยังภูมิภาคภายนอกเมืองนั้น ก็คือ การหาค่า "Location Quotient (LQ)" ของสาขาเศรษฐกิจนั้น วิธีการนี้พัฒนาโดย Hildebrand และ Mace¹ สาขาเศรษฐกิจใดที่ส่งสินค้าออกจะมีค่า Location Quotient มากกว่า 1.00 ซึ่งการหาค่า LQ ของสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ของเมืองเมืองหนึ่งนั้น เราอาจจะหาได้จากสูตร

$$LQ = \frac{\frac{X_P^i}{RV_P}}{\frac{X_R^i}{RV_R}}$$

โดยที่ X_P^i = การจ้างแรงงานในสาขาเศรษฐกิจ i ในเมือง

X_R^i = การจ้างแรงงานในสาขาเศรษฐกิจ i ในภูมิภาคที่เมืองนั้นตั้งอยู่

¹ George Hildebrand and Arthur Mace, Jr., "The Employment Multiplier in an Expanding Industrial Market" Los Angeles Country, 1940-47. "Review of Economics and Statistics, XXXII (August, 1950) pp. 431-49.

RV_P = ค่าตัวแปรอ้างอิงในเมือง

RV_R = ค่าตัวแปรอ้างอิงในภูมิภาค

ซึ่งสูตร LQ นี้จะสามารถพัฒนา¹ ต่อไปได้เป็น

$$LQ = \frac{\frac{VA_P^i}{GPP}}{\frac{VA_R^i}{GPP}} = \frac{GRP}{GPP} \cdot \frac{VA_P^i}{VA_R^i}$$

โดยที่ VA_P^i = Value Added ของสาขาเศรษฐกิจ i ในเมือง

VA_R^i = Value Added ของสาขาเศรษฐกิจ i ในภูมิภาคที่เมืองนั้นตั้งอยู่

GPP = ผลิตภัณฑ์เมือง (Gross Provincial Product)

GRP = ผลิตภัณฑ์ภาค (Gross Regional Product)

ถ้าสาขาเศรษฐกิจใดของเมืองนั้นมีค่า $LQ > 1.00$ แสดงว่าสาขาเศรษฐกิจนั้นจะส่งสินค้า (หรือบริการ) ออกไปในภูมิภาคภายนอกเมืองนั้น

ถ้าสาขาเศรษฐกิจใดของเมืองนั้นมีค่า $LQ = 1.000$ แสดงว่าสาขาเศรษฐกิจนั้นอาจจะส่งออกหรือนำเข้าก็ได้

และถ้าสาขาเศรษฐกิจใดของเมืองนั้น มีค่า $LQ < 1.00$ แสดงว่าสาขาเศรษฐกิจนั้น ได้นำเข้า (Import) จากภูมิภาคภายนอกเมืองนั้น

¹

United Nations Asian Development Institute, Draft Development Plan Ubol Ratchathani 1977-81, pp. APP - 17.

3.2 การวิเคราะห์ปริมาณมูลค่าสินค้าหรือบริการที่ส่งออกระหว่างเมือง 2 เมือง

ความหลักเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ หรือเศรษฐศาสตร์ภูมิภาคนั้น การค้าระหว่างประเทศ 2 ประเทศ หรือการค้าระหว่างภูมิภาค 2 ภูมิภาค เกิดขึ้นเนื่องจากแต่ละประเทศหรือแต่ละภูมิภาคนั้นมีความชำนาญหรือความได้เปรียบในการผลิตสินค้าและบริการในแต่ละสาขาเศรษฐกิจต่างกัน ประเทศหรือภูมิภาคที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ในสาขาเศรษฐกิจใด ก็จะส่งสินค้าและบริการในสาขาเศรษฐกิจนั้นออกไปยังอีกประเทศหรือภูมิภาคหนึ่ง และในทำนองเดียวกันก็จะเป็นผู้รับสินค้าเข้าในสาขาเศรษฐกิจที่อีกประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

ในระคับเมืองก็เช่นเดียวกัน ระหว่างเมือง 2 เมืองนั้น เมืองหนึ่งจะส่งสินค้าหรือบริการไปยังอีกเมืองหนึ่งในสาขาเศรษฐกิจที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ซึ่งเราสามารถคำนวณมูลค่าของการส่งออกได้จากสูตร ซึ่งพัฒนามาจากวิธีการทางเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ คือ

$$\text{มูลค่าของการส่งออก} = VA_p^i - \frac{GPP}{GRP} VA_R^i$$

โดยที่ VA_p^i = มูลค่าเพิ่ม (Value Added) ของสาขาเศรษฐกิจของเมืองที่ส่งออก

VA_R^i = มูลค่าเพิ่ม (Value Added) รวมของสองเมือง

GPP = ผลผลิตทั้งหมดรวมของเมือง (Gross Provincial Product) ที่ส่งออก

GRP = ผลผลิตทั้งหมดรวมของสองเมือง

และผลของการส่งออก (Export) ของเมืองหรือภูมิภาคต่าง ๆ นั้น ย่อมจะก่อให้เกิดรายได้จากการส่งออกของเมืองหรือภูมิกานั้น ซึ่งจะทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองหรือภูมิกานั้นเพิ่มขึ้น ด้วยผลของค่าคูณทวีของการส่งออก (Export - base multiplier) ตามแบบจำลองการเจริญเติบโตแบบเคนส์ (Keynesian Growth Model)

แบบจำลองการเจริญเติบโตแบบเคนส์ (Keynesian Growth Models)

เป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักเศรษฐศาสตร์แล้วว่าแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของเคนส์ (John Maynard Keynes)¹ มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างทฤษฎีมหภาคของการเจริญเติบโต ฉะนั้น จึงไม่น่าประหลาดใจเลยว่าแบบจำลองการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจเมือง เป็นผลมาจากการพัฒนาแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากเคนส์ วิธีการที่เ้ามากที่สุดเห็นจะได้แก่แบบจำลองทางเศรษฐกิจของการเติบโตของเมืองซึ่งได้พัฒนามาจากแบบจำลองการเจริญเติบโตภูมิภาคที่สร้างโดย Hoyt² ทฤษฎีนี้ได้สมมติว่าเศรษฐกิจเมืองถูกแบ่งออกเป็น

¹ John M. Keynes, The General Theory of Employment, Interest and Money (London : Macmillan), 1936.

² H. Hoyt, The Economic Base of the Brockton, Massachusetts, Area (Arlington : Homer Hoyt Associates), 1949.

2 สาขาสำคัญ ๆ ได้แก่ สาขาพื้นฐาน (Basic sector) และสาขาบริการหรือนอกสาขาพื้นฐาน (Services or non - basic sector) แบบจำลองนี้ถือว่าสาขาแรกเป็นสาเหตุของการเติบโตของเมืองเพียงสาขาเดียวเท่านั้น ส่วนสาขาที่สองเป็นเพียงฝ่ายจัดหาเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่นและความต้องการสินค้าที่สาขาที่ผลิตเกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ในสาขาพื้นฐาน

วิธีการที่คล้ายแบบจำลองนี้มากที่สุดคือใช้วิธีการอาศัยการส่งออก (Export - base approach) ซึ่งเป็นลักษณะคล้าย ๆ กันของเมืองที่เศรษฐกิจส่วนใหญ่พึ่งการส่งออกสินค้าสาขาพื้นฐาน ความต้องการที่มีต่อสินค้าออกของเมืองนั้น เราถือว่าเป็นความเป็นเหตุเป็นผลไปขึ้นต่อการกระทำใด ๆ ของเมือง ดังนั้น จะถือระดับการส่งออกเป็นตัวกำหนดภายนอก (Exogenous determination) แบบจำลองของเมืองที่พยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ของเมือง อัตราการทำงาน หรือการเติบโตของผลผลิต กับระดับการส่งออกเราถือว่าเป็นแบบจำลองที่พึ่งการส่งออก

นักวิชาการอาศัยแบบจำลองนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงผลสะท้อนของการที่เศรษฐกิจมีการขายสินค้าบริการแก่ภายนอก การส่งสินค้าออกทำให้เมืองมีรายได้ รายได้นี้จะถูกนำไปใช้จ่ายในสาขาบริการซึ่งก่อให้เกิดรายได้และการว่าจ้างแรงงานต่อไปอีก กระบวนการเช่นว่านี้จะเกิดขึ้นต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ผลก็คือกิจกรรมแบบของเมืองก็ขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ แรกโลกเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ประชาชนที่มีรายได้จากการส่งออกมิได้ใช้จ่ายทุกบาททุกสตางค์ สำหรับซื้อสินค้าหรือบริการภายในท้องถิ่น เนื่องจากบางคนอาจซื้อสินค้าจากเมืองอื่น นอกจากนั้นรายได้บางส่วนถูกเรียกเก็บจากรัฐบาลในรูปของภาษีรายได้ เป็นต้น สิ่งรวดเร็วเหล่านี้เกิดขึ้นทุกขั้นตอนของกระบวนการตัวคูณทวี (Multiplier process) จนกระทั่งไม่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นอีก

เราอาจยกตัวอย่างง่าย ๆ ของแบบจำลองนี้ให้เห็นเป็นตัวเลขก็คือให้เราสมมติว่ามีความต้องการสินค้าออกจากภายนอกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 100 ล้านบาท รายได้นี้จะตกอยู่กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับสาขาส่งออก ทุกกลุ่มนี้จะใช้จ่ายเงินเพียงบางส่วน ของรายได้ในการซื้อสินค้าจากสาขาอื่นที่มีใช้สาขาพื้นฐาน (Non - basic sector) เราสมมติต่อไปว่าคนพวกนี้ใช้เงินหนึ่งในสิบของรายได้เพื่อซื้อสินค้าจากภายนอก อีกหนึ่งในสิบของรายได้เก็บออมไว้ ชำระภาษีให้แก่รัฐบาลสองในสิบ ของรายได้ ในกรณีนี้หมายความว่าที่เหลือ 60 ล้านบาท ถูกนำไปใช้จ่ายในสาขาอื่นที่มีใช้สาขาพื้นฐาน ผลจากการใช้จ่ายนี้ก่อให้เกิดรายได้ขึ้นในจำนวนเท่ากัน ถ้าสมมติอีกว่าสาขาบริการมีแนวโน้มการออม (Propensities to save) มีการฝังเข้า และมีการชำระภาษีเหมือนกันกับสาขาพื้นฐาน ตามกรณีนี้จะมีเพียงจำนวน 36 ล้านบาทที่ถูกนำไปใช้จ่ายในสาขาบริการ กระบวนการดังนี้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรเริ่มลดลง ๆ จนในที่สุดการขยายตัวการส่งออกเริ่มหดตัวลง ถ้าเรารวมยอดของรายได้แต่ละวงจรหรือต่อรอบ เราจะได้รายได้ทั้งสิ้น 250 ล้านบาท หรืออีกนัยหนึ่งรายได้จากการส่งออกเติมคูณด้วย

2.5 ดังนั้น ตัวคูณทวีของการส่งออก (Export - base multiplier) แสดงให้เห็นถึงจำนวนครั้ง (หรือวงจร) ที่รายได้จากการส่งออกก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองเพิ่มขึ้น ตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นเฉพาะการเจริญเติบโตเพียงครั้งเดียวแล้วสิ้นสุด หากเราต้องการให้มีการเติบโตตลอดเวลา เราจำเป็นต้องทำให้ความต้องการสินค้าออกเพิ่มขึ้นตลอดเวลา

นักเศรษฐศาสตร์ในสหราชอาณาจักรได้พยายามกะประมาณค่าตัวคูณทวีระดับเมือง ซึ่งส่วนมากมักมีการกะประมาณระดับภูมิภาคกันเสียมากกว่า Steele ได้เคยหาตัวคูณทวีของการส่งออก (Export - base multiplier) ของเมืองว่ามีค่าต่ำกว่าตัวคูณระดับภูมิภาค ซึ่งปกติมีค่าเท่ากับ 1.2 - 1.6 ส่วน Bendavid¹ ให้ค่าเท่ากับ 1.43

¹ Avrom Bendavid, Regional Economic Analysis for Practitioners, Revised Edition (U.S.A: Praeger Publishers, Inc, 1974), p. 119.

แต่อย่างไรก็ตาม เราอาจจะวัดการเพิ่มขึ้นในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมือง
 อันเนื่องมาจากการส่งออกของเมืองได้จาก การหาค่าความสัมพันธ์ด้านหลัง (Backward
 linkage effect) และค่าความสัมพันธ์ด้านหน้า (Forward linkage
 effect) เนื่องจากสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นมาเพื่อส่งออกนั้น จะต้องใช้ปัจจัยการ
 ผลิตจากสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ผลของการส่งออกย่อมจะทำให้มีการใช้ปัจจัยการผลิต หรือ
 มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งค่า Backward linkage effect และ
 Forward linkage effect นั้นอาจจะหาได้จากกราฟวิเคราะห์แบบจำลองปัจจัย
 การผลิต-ผลผลิต (input - output model)